

Biblioteka „ZA SVA VREMENA”

Džon Vilijams

STONER

Naslov originala
John Williams
STONER
Copyright ©1965 by John Williams
© za srpski jezik Plato

Urednik
Nataša Anđelković

DŽON VILIJAMS

STONER

Prevod s engleskog
Filip Subašić

BEOGRAD
2016

Ova knjiga je posvećena prijateljima i kolegama na Katedri za engleski jezik Univerziteta u Misuriju. Njima neće biti teško da shvate kako je ovo delo plod mašte – nijedan lik iz dela nije zasnovan na stvarnoj osobi, živoj ili mrtvoj, i nijedan događaj nije odraz stvarnog života kakav smo poznavali na Univerzitetu u Misuriju. Oni će, takođe, shvatiti da sam sebi dozvolio određene slobode u fizičkom i istorijskom opisu univerziteta, stoga je i on plod mašte.

Vilijam Stoner je Univerzitet u Misuriju upisao 1910. godine, u devetnaestoj godini. Osam godina kasnije, u toku kulminacije Prvog svetskog rata, dobio je doktorsku diplomu i prihvatio mesto predavača na istom univerzitetu, na kojem ostaje do smrti 1956. godine. Nikada se nije uzdigao od položaja asistenta, a malo ga se studenata jasno seća i pored pohađanja njegovih predavanja. Kada je preminuo, kolege su u njegovu čast univerzitetskoj biblioteci zaveštali jedan srednjovekovni rukopis. Rukopis se još uvek nalazi u Zbirci stare i retke knjige i nosi natpis: „Poklon Biblioteci Univerziteta u Misuriju, u znak sećanja na Vilijama Stonera, s Katedre za engleski jezik. Njegove kolege.”

Poneki student koji nabasa na ime Vilijama Stonera može se zapitati ko je on bio, ali će znatiželju zadovoljiti samo ponekim pitanjem. Stonerove kolege, koje mu nisu davale veliki značaj dok je bio živ, danas retko govore o njemu; starijim kolegama, njegovo ime je opomena na kraj koji ih sve očekuje, a mlađima je samo zvuk koji ne priziva nikakav osećaj prošlosti niti ličnost za koju mogu da vežu sebe ili svoju karijeru.

Rođen je 1891. godine na maloj farmi u centralnom Misuriju blizu Bunvila, sela udaljenog oko četrdeset kilometara od Kolambije, u kojoj je smešten univerzitet. Premda su mu roditelji bili mladi kada su ga dobili, otac je imao dvadeset i pet, a majka jedva dvadeset godina, čak i kao dečak Stoner ih je smatrao starim. S trideset godina, otac je izgledao kao da mu je pedeset; povijen od rada, bez nade je posmatrao suvi komad zemlje koji iz godine u godinu izdržava porodicu. Majka je život posmatrala strpljivo, poput dugog trenutka koji je morala da prebrodi. Oči su joj bile blede i mutne, a bore oko njih naglašene proređenom, sedom kosom koju je nosila vezanu u punđu na potiljku.

Vilijam Stoner je oduvek, koliko god mu je daleko sećanje sezalo, imao dužnosti. U šestoj godini muzao je koščate krave, tovio svinje u oboru, nekoliko koraka udaljenom od kuće, i skupljao mala jaja vretenastih kokošaka. Čak i kad je pošao u seosku školu dvanaest kilometara udaljenu od imanja, njegov dan, od svitanja do sumraka, beše ispunjen radom ove ili one vrste. Već sa sedamnaest godina ramena su počela da mu se povijaju pod teretom obaveza.

Bilo je to usamljeno domaćinstvo, a on jedino dete, i bili su vezani potrebom za teškim radom. Svake večeri njih troje bi sedeli u maloj kuhinji osvetljenoj jedinom kerozinskom lampom, posmatrajući žućkasti plamen. U satima između večere i počinka mogli su se čuti samo umorni pokreti tela u stolici i škripa dasaka koje su popuštale pod bremenom stare kuće.

Kuća je bila na temeljima postavljenim u nepravilni kvadrat, a neofarbane daske oko trema i vrata behu ulegle. S godinama je poprimila boju suve zemlje – sive i smeđe, prošarane belim. Na jednoj strani kuće behu dugačka dnevna soba, oskudno opremljena tesanim stolovima i stolicama, i kuhinja u kojoj je porodica zajedno provodila veći deo vremena. Na drugoj strani behu dve spavaće sobe, opremljene gvozdanim

krevetom lakiranim u belo, jednom stolicom, stolom s lampom i umivaonikom na njemu. Kroz neofarbane daske poda, neravno raspoređene i ispucale pod teretom godina, prašina je redovno sipila te ju je svakog jutra Stonerova majka mela.

Učenje je za Stonera predstavljalo obavezu nešto lakšu od one na farmi. Kada je završio srednju školu, s proleća 1910, očekivao je da će više raditi na polju; činilo mu se da je otac sa svakim mesecom postajao sporiji i umorniji.

Međutim, jedne večeri kasnog proleća, pošto su njih dvojica provela ceo dan okopavajući kukuruz, otac mu se obratio u kuhinji nakon večere:

„Okružni savetnik je svraćao prošle nedelje.”

Vilijam je podigao pogled s karirane crveno-bele mušeme koja je glatko prekrivala okrugli kuhinjski sto. Nije progovarao.

„Rekao je da imaju nov studijski odsek na Univerzitetu u Kolambiji. Zovu ga Fakultet za poljoprivredu. Misli da bi ti trebalo da pođeš. Traje četiri godine.”

„Četiri godine”, reče Vilijam. „Da li se plaća?”

„Mogao bi da radiš za sobu i hranu”, reče mu otac. „Tvoja majka ima rođaka koji živi nadomak Kolambije. Imao bi knjige i odeću. Mogao bih da ti pošaljem dva-tri dolara mesečno.”

Vilijam je raširio ruke na stolnjak, koji je beživotno sjajio pod svetlošću lampe. Nikada nije otišao nigde dalje od kuće osim u Bunvil, dvadeset i pet kilometara odatle. Progutao je pljuvačku kako bi umirio glas.

„Misliš li da bi mogao sam da brineš o farmi?”, upitao je.

„Tvoja majka i ja ćemo se snaći. Posejaću pšenicu u najdalje njive, to će umanjiti posao.”

Vilijam je pogledao majku. „Mama?”, upita.

Ona mirno reče: „Uradi kako ti otac kaže.”

„Da li zaista želiš da odem?”, pitao je, kao da se delom nadao odričnom odgovoru. „Zaista želiš da odem?”

Otac se izmesti na stolici. Pogledao je svoje debele, žuljevite prste, u brazde u koje je zemlja toliko duboko prodrila da se ne može isprati. Upleo je prste i podigao ih sa stola, kao da se sprema za molitvu.

„Nikada nisam imao pravo školovanje”, rekao je, posmatrajući svoje šake. „Počeo sam da radim na farmi kada sam svršio šesti razred. Nikad se nisam držao učenja kad sam bio mali. Ali sada nisam toliko siguran. Zemlja je svake godine suvlja i teža za okopavanje; nije bogata kao onda kada sam ja bio dečak. Savetnik kaže da postoje nove ideje, načini koje uče na fakultetu. Možda je u pravu. Ponekad, kada radim u polju, počnem da razmišljam.” Zastao je. Stegao je prste i skupljene šake su pale na sto. „Počnem da razmišljam...” Pogledao je svoje šake mršteći se i odmahnuo glavom. „Pođi na fakultet na jesen. Tvoja mama i ja ćemo se snaći.”

To je bio najduži govor koji je čuo od svog oca. Te jeseni je otišao u Kolambiju i upisao se na Fakultet za poljoprivredu.

Došao je u Kolambiju s novim crnim odelom od finog štofa naručenim iz kataloga *Sirs i Robak* i plaćenim novcem koji je majka zaradila prodajući jaja, s pohabanim kaputom oca i plavim pantalonama od serža koje je jednom mesečno nosio u Metodističku crkvu u Bunvilu, dve bele košulje, dva radnička odela i dvadeset i pet dolara gotovine, koje je otac uzajmio od komšije obećavši jesenju žetvu pšenice zauzvrat. Započeo je pešačenje iz Bunvila, gde su ga majka i otac dovezli rano ujutro kočijama bez stranica u koje je bila upregnuta mazga.

Bio je topao jesenji dan i put od Bunvila do Kolambije je bio prašnjav; pešačio je gotovo čitav sat kada je pored njega stala kočija za prevoz robe i vozač ga upitao želi li prevoz. Klimnuo je glavom i popeo se na sedište do kočijaša. Pantalone su mu bile crvene do kolena od prašine, a na suncem i vetrom opaljenom licu sada se skorelo blato na mestima gde mu se

znoj mešao s prašinom. U toku duge vožnje uporno je čistio pantalone nesprenim pokretima ruku i provlačio prste kroz ravnu kosu boje peska koja nije htela da stoji pravo.

Stigli su u Kolambiju kasno posle podne. Vozač je ostavio Stonera na obodu grada i pokazao mu zgrade zaklonjene visokim brezama. „To je tvoj univerzitet”, reče. „Tu ćeš ići u školu.”

Nekoliko minuta pošto je čovek otišao, Stoner je nepomično stajao, posmatrajući kompleks zgrada. Nikada ranije nije video nešto tako zapanjujuće. Zgrade od crvene opeke prostirale su se preko širokog zelenog polja koje je bilo ispresecano kamenim puteljcima i malim vrtovima. Ispod njegovog divljenja krio se iznenadni osećaj sigurnosti i spokoja koji nikada pre nije imao. Premda je bilo kasno, dugo je kružio po rubu kompleksa, samo posmatrajući, kao da nije imao prava da uđe.

Gotovo je pao mrak kada je upitao prolaznika za put do Ešlend Grevela, kuda će stići do farme Džima Futa, majčinog rođaka za kojeg će raditi; i tek kada je pala noć stigao je pred belu kuću na sprat u kojoj će živeti. Nije upoznao porodicu Fut do sada, i osećao se neprijatno pošto je došao kod njih ovako kasno.

Pozdravili su ga klimanjem glave, osmotrivši ga od glave do pete. Posle nekoliko trenutaka, koliko je Stoner nelagodno stajao na ulazu, Džim Fut ga je uputio u mali zadimljeni salon pretrpan tapaciranim nameštajem i tričarijama na loše osvetljenim stolovima. Nije seo.

„Večerô?”, upita Fut.

„Ne, gospodine”, odgovori Stoner.

Gospođa Fut ga je pozvala kažiprstom i okrenula se. Stoner ju je pratio kroz nekoliko prostorija do kuhinje, gde mu je pokazala mesto za stolom. Postavila je ispred njega krčag mleka i nekoliko parčadi hladne proje. Pio je mleko, ali njegova usta, suva od uzbuđenja, nisu mogla da savladaju proju.

Fut je ušao u kuhinju i stao pored žene. Bio je onizak, ne viši od metar i šezdeset centimetara, mršavog lica i oštrog nosa. Njegova žena je bila desetak centimetara viša i teška; naočare bez rama sakrile su joj lice, a tanke usne su joj bile čvrsto stegnute. Njih dvoje su gladno posmatrali Stonera dok je ispijao mleko.

„Nahrani i napoj stoku, svinjama baci pomije ujutru”, reče Fut žurno.

Stoner mu je uputio prazan pogled. „Šta?”

„To radiš izjutra”, reče Fut, „pre nego što kreneš u svoju školu. Onda ih predveče opet nahraniš, pokupiš jaja i pomuzeš krave. Nacepaj drva kada nađeš vremena. Krajem nedelje mi pomažeš šta god budem radio.”

„Da, gospodine”, reče Stoner.

Fut ga je osmotrio na trenutak. „Fakultet”, reče i odmahnu glavom.

Tako je hranu i sobu sledećih devet meseci otplaćivao radom; hranio je i pojiо stoku i svinje, skupljao jaja, muzao krave i cepao drva. Takođe je orao i drljao polja, izvlačio panjeve (zimi, razbijajući pedalj zaleđenog tla), i pravio maslac za gospođu Fut, koja ga je posmatrala i klatila glavom u mrgodnom odobravanju dok je drvena bučkalica prskala gore i dole kroz mleko.

Bio je smešten na spratu, u sobi koja je nekada služila kao ostava; jedini nameštaj je bilo crno gvozdено postolje kreveta labavog rama s tankim perjanim dušekom, stari sto na kojem beše petrolejska lampa, stolica što se zbog kraće noge klatila i velika kutija koju je koristio kao pisaći sto. Jedino grejanje zimi bila je toplota iz sobe ispod; umotao bi se dronjavim jorganima i ćebadima i grejao ruke sopstvenim dahom kako bi mogao da čita knjige a da ne pocepa stranice.

Na fakultetu je radio kao i na farmi – temeljno, savesno, bez zadovoljstva ili žaljenja. Na kraju prve godine, njegova

prosečna ocena bila je malo ispod osam; bilo mu je drago što nije niža i nije mario što nije viša. Bio je svestan da je naučio stvari koje ranije nije znao, ali je to za njega značilo samo da je moguće tako proći i sledeće godine.

Leta nakon prve godine studija, vratio se na očevu farmu i pomogao oko useva. Otac ga je jednom prilikom upitao da li mu se dopada škola, a on je odgovorio potvrdno. Otac je klimnuo glavom i nije više spominjao njegovo obrazovanje.

Tek nakon povratka na drugu godinu studija, Stoner je shvatio razlog svog dolaska na fakultet.

Na drugoj godini već je bio prepoznatljiva figura u kampusu. U svako godišnje doba nosio je isto crno odelo od finog štofa, belu košulju i bolo vestern kravatu; zglobovi su mu virili iz rukava sakoa, a pantalone se nespretno njihale oko nogu, poput uniforme koja je nekada pripadala nekome drugom.

Vreme provedeno u radu na farmi povećavalo se s lenjošću njegovog poslodavca i provodio je duge večeri u sobi metodički radeći na zadacima; započeo je studije koje će ga dovesti do diplome prirodnih nauka na Poljoprivrednom fakultetu i na prvom semestru druge godine studija slušao je dva osnovna predmeta, predavanje iz strukture zemljišta na odeljenju za poljoprivredu i rutinsko obavezno predavanje za sve studente na univerzitetu – jednosemestralni kurs engleske književnosti.

Nakon nekoliko nedelja stige su poteškoće na predavanjima iz prirodnih nauka; bilo je neophodno mnogo rada, previše stvari za pamćenje. Predavanja iz strukture zemljišta pobudila su njegovu pažnju delimično; nije imao ideju da su smeđi buseni s kojima je radio čitavog života bili išta drugo osim onoga što mu se činilo da jesu, i počeo je da shvata da će njegovo sve veće znanje biti korisno kada se bude vratio na očevu farmu. Ali obavezna predavanja iz engleske književnosti zadavala su mu muke i uznemiravala ga kao ništa do tada.

Profesor je bio sredovečan čovek, u pedesetim godinama; zvao se Arčer Sloun i svoje mesto predavača posmatrao je s prividnim prezirom, kao da je između svog znanja i onoga što može da izrazi video toliki jaz da se nije ni trudio da ga pređe. Izazivao je strah i odbojnost kod većine studenata, a na to je odgovarao ravnodušnim i ironičnim zadovoljstvom. Bio je srednje visine, dugog, izboranog lica, glatko obrijanog; imao je običaj da nervoznim pokretima provlači prste kroz sede kovrdže. Glas mu je bio ravan i suv i nastajao je dok je jedva pomerao usne, bez izraza ili intonacije; ali su njegovi dugi, tanki prsti igrali s takvim šarmom i odlučnošću, kao da su rečima davali oblik koji glas nije mogao.

Izvan slušaonice, dok je obavljao zadatke na farmi ili dok je žmirkao uz slabu svetlost lampe učeći u svojoj tavanskoj sobi bez prozora, Stoner je bio svestan da mu se slika ovog čoveka pojavljivala pred očima. Imao je poteškoće da prizove lica drugih profesora i da se priseti nečeg osobenog na drugim predavanjima; ali ga je na pragu svesti uvek čekao lik Arčera Slouna, i njegov suvi glas, i njegove prezrive, nehatne reči o nekom Čoserovom distihu ili odlomku iz Beovulfa.

Shvatio je da ne može da se nosi s njegovim predavanjima kao s onima na svojoj katedri. Premda je pamtio pisce i njihova dela i uticaje i datume, gotovo je pao na svom prvom ispitivanju; na drugom nije prošao mnogo bolje. Toliko je često iznova čitao zadate knjige da je počeo da popušta na ostalim predavanjima; i dalje su reči koje je čitao bile samo reči na papiru i nije mogao da vidi svrhu onoga što radi.

I razmišljao je o rečima koje je Arčer Sloun izgovarao na predavanjima, kao da će ispod njihovog plitkog i dosadnog značenja moći da otkrije neki trag koji će ga odvesti tamo kud se uputio; nadvijao se nad svojim stolom u stolici premalenoj da bi bila udobna i stezao krajeve stola toliko čvrsto da bi mu zglobovi prstiju pobeleli nasuprot tvrdoj smeđoj koži; mrštio

se i grizao donju usnu. Ali kako je Stoneru i njegovim kolegama pažnja iz očaja rasla, prezir Arčera Slouna je postajao kobniji. I jednom je taj prezir prerastao u bes usmeren upravo na Vilijama Stonera.

Grupa je pročitala dve Šekspirove drame i završavala nedelju analizom soneta. Studenti su bili nervozni i zbunjeni, uplašeni zbog napetosti što raste između njih i pogurene figure koja ih je posmatrala iza katedre. Sloun im je pročitao sedamdeset i treći sonet; njegove oči su prelazile preko prostorije, usana skupljenih u bezizrazan osmeh.

„Šta predstavlja ovaj sonet?“, iznenada upita, i zastade dok je pogledom tragao po prostoriji tmurno, gotovo zadovoljno lišen nade. „Gospodine Vilbure?“ Nije bilo odgovora. „Gospodine Šmite?“ Neko se zakašljao. Sloun je usmerio blistave tamne oči u Stonera. „Gospodine Stonere, šta predstavlja ovaj sonet?“

Stoner je progutao pljuvačku i pokušao da otvori usta.

„To je sonet, gospodine Stonere“, Sloun reče suvo, „lirska kompozicija od četrnaest stihova, određenog obrasca koji ste, siguran sam, do sada zapamtili. Napisan je na engleskom jeziku, koji verujem da govorite već neko vreme. Njen tvorac je Vilijam Šekspir, pesnik koji je mrtav, ali uprkos tome zauzima važno mesto u mislima određenih ljudi.“ Pogledao je Stonera još trenutak i potom mu je pogled postao prazan kada ga je odvratio dalje od studenata. Ne gledajući u knjigu, ponovo je izrecitovao pesmu; i njegov glas je postao dublji i mekši, kao da su reči i zvukovi i ritam na trenutak postali deo njega:

„Ti sada u meni gledaš one ure –
Kad lišće s grana ode svome kraju
I one gole od zime drhture
Ko pusti hor gde ptice ne pevaju.
U meni vidiš belog dana veče
Čije je sunce zašlo s ruba plava;

Kog će odneti crna noć što teče –
Drugo ja smrti u kojoj sve spava.
U meni vidiš vatre plamsaj žuti
Što na pepelu leži uspomena,
Kao na odru gde će izdahnuti
Tim sagorena – čime je hranjena.
To što vidiš – ljubavi moć daje,
Jer ljubiš ono što skoro nestaje.”

U trenutku tišine neko je pročistio grlo. Sloun je ponovio stihove, a njegov glas je postao bezizrazan, njemu svojstven.
„To što vidiš – ljubavi moć daje,
Jer ljubiš ono što skoro nestaje.”

Sloun ponovo pogleda Vilijama Stonera i suvo reče: „Gospodin Šekspir Vam se obraća i posle tri stotine godina, gospodine Stonere; da li ga čujete?”

Vilijam Stoner je shvatio da je na nekoliko trenutaka zadržao dah. Izdahnuo je nežno, jasno svestan pomeranja odeće na svom telu dok mu dah izlazi iz pluća. Skrenuo je pogled sa Slouna na prostoriju. Svetlost se prelamala kroz prozor i obasjavala lica njegovih kolega, te se činilo da svetlo dolazi iz njih samih i nestaje u tami; jedan student je trepnuo i tanka senka je pala na obraz čija jagodica je prethodno uhvatila sunčev zrak. Stoner je postao svestan prstiju koji popuštaju stisak stola. Okrenuo je šake tako da ih može pogledati i čudio se njihovoj preplanulosti i neobičnosti s kojom su se nokti uklopili na vrhove prstiju; činilo mu se da može da vidi krv što nevidljivo struji kroz tanušne vene i arterije, pulsirajući nežno i nesigurno s krajeva prstiju kroz celo telo.

Sloun je ponovo progovorio. „Šta Vam on govori, gospodine Stonere? Šta znači ovaj sonet?”

Stoner je podigao oči polako i neodlučno. „Znači”, reče i kratkim pokretima podiže šake u vazduh; osetio je kako mu

oči lutaju tražeći lik Arčera Slouna. „Znači,” ponovio je, ali nije uspeo da završi ono što je pošao da kaže.

Sloun ga je znatiželjno pogledao. Potom je naglo klimnuo glavom i rekao: „Slobodni ste”. Ne gledajući ni u koga, okrenuo se i izašao iz prostorije.

Vilijam Stoner je jedva bio svestan studenata oko sebe koji su ustali gundajući i mrmljajući da bi se zatim isteturali iz slušaonice. Nekoliko minuta pošto su otišli, on je nepomično sedeo gledajući pred sobom u pod od uskih dasaka izliza-nih nemirnim cipelama studenata koje nikad nije video niti poznao. Sada je i sam prešao cipelama po podu, slušajući suvo škripanje drveta pod đonovima i osetivši hrapav pod kroz kožu cipele. Zatim je ustao i polako izašao iz slušaonice.

Lagana hladnoća kasne jeseni prodirala mu je kroz odeću. Pogledao je oko sebe, u gole čvornovate grane drveća koje se povijalo i uvijalo spram vedrog neba. Studenti su ga u žurbi oko predavanja ovlaš gurali; čuo je njihove prigušene glasove i topot njihovih potpetica po kamenim putanjama, i video im lica, rumena od hladnoće, pognuta naspram blagog povetarca. Pogledao ih je znatiželjno, kao da ih nikada ranije nije video, i osetio da je veoma udaljen od njih i veoma blizak njima. Zadržao je taj osećaj u sebi dok je hitao k slušaonici, i držao ga kroz celo predavanje profesora strukture zemljišta, čiji je jednoličan glas deklamovao šta treba zapisati u svesku i zapamtiti kroz dirinčenje koje mu je već sada postajalo nepoznato.

U drugom semestru te školske godine Vilijam Stoner je napustio glavna predavanja iz oblasti prirodnih nauka i time prekinuo studije na Poljoprivrednom fakultetu; upisao je uvodna predavanja iz filozofije i antičke istorije i dva predavanja iz engleske književnosti. Na leto se opet vratio na roditeljsko imanje, pomogao ocu oko useva i nije spominjao svoje studije.

Kao mnogo stariji, gledaće na te poslednje dve godine osnovnih studija kao na nestvarno vreme koje je pripadalo nekome drugom, vreme koje je prošlo ne pravilnim tokom na koji je navikao, već u mahovima. Jedan trenutak beše suprotstavljen drugom, a ipak odvojen od njega, i imao je osećaj da je isključen iz vremena dok posmatra kako protiče ispred njega poput ogromne, nepravilno postavljene diorame.

Postao je svestan sebe kako to nije bio do sada. Katkad bi se posmatrao u ogledalu, izduženo lice i gustu smeđu kosu, dodirivao svoje oštre jagodice; video je tanke zglobove koji vire iz rukava kaputa; i pitao se izgleda li drugima smešno kao što izgleda samom sebi.

Nije imao planove za budućnost, i nikome nije pričao o svojoj nesigurnosti. Nastavio je da radi kod Futovih za hranu i smeštaj, ali više nije odvajao toliko vremena za rad kao u prve dve godine studija. Tri sata svakog popodneva i pola dana krajem nedelje dozvolio je da Džim i Serena Fut raspoložu njegovim vremenom; ali je ostatak predvideo za sebe.

Deo tog vremena provodio je u svojoj maloj tavanskoj sobi na spratu kuće Futovih; ali što je češće mogao, nakon predavanja i obavljenog posla, vraćao se na univerzitet. Katkad, u predvečerje, lutao bi po dvorištu okruženom zgradama, među parovima koji su zajedno šetali i lagano šaputali; premda ih nije poznavao, niti su ikada razgovarali, osetio je bliskost s njima. Katkad bi stajao na sredini dvorišta i posmatrao pet ogromnih stubova ispred Džesi Hola koji su se iz hladne trave promaljali u noć; saznao je da su ovi stubovi ono što je ostalo od prvobitne glavne zgrade Univerziteta, uništene požarom, mnogo godina ranije. Sivkasto srebrni, pod sjajem meseca, goli i čisti, predstavljali su za njega život koji je odabrao, kao što hram predstavlja božanstvo.

U univerzitetskoj biblioteci je lutao među policama, okružen hiljadama knjiga, udišući ustajali miris kože, platna i suve hartije, poput egzotičnih aroma.

Katkad bi se zaustavio, izvukao knjigu s police, i držao je nekoliko trenutaka u krupnim šakama, koje su bridele pod još uvek nepoznatim osećajem hrbata i korica i stranica što ne pružaju otpor. Potom bi prelistao knjigu, čitajući po koji pasus, prstiju pažljivih u listanju, kao da bi u svojoj nezgrapnosti mogli da pocepaju ili unište ono što je toliko teško bilo otkriti.

Nije imao prijatelje, i prvi put u životu je postao svestan svoje usamljenosti. Katkad bi, noću u svojoj tavanskoj sobi, podigao pogled s knjige koju je čitao i piljio u mračne čoškove prostorije, gde je lampa treperila naspram tame. Ako bi dugo i pažljivo posmatrao, tama se okupljala u svetlost koja je davala eterične obrise onoga što je čitao. I osećao je da je izvan vremena, kao onog dana kada mu se Arčer Sloun obratio na predavanju. Prošlost je dolazila iz tame gde je boravila i mrtvi su se ulivali u sadašnjost među žive, te je na tren imao viziju gustine u kojoj je bio smešten i iz koje nije mogao da pobegne. Tristan i Izolda su hodali ispred njega; Paolo i Frančeska su plesali u sjaju mraka; Jelena i svetli Paris, ogorčenih lica zbog posledica, izlazili su iz tame. I on je bio s njima kako nije mogao da bude s kolegama koji su odlazili s predavanja na predavanje, koji su mesto u svetu našli na velikom Univerzitetu u Kolambiji, i koji su se nemarno šetali po vazduhu Misurija.

Za godinu dana je naučio grčki i latinski dovoljno dobro da je mogao da čita jednostavne spise; oči su ga pekle i crvene se od iscrpljenosti i nedostatka sna. Katkad bi razmišljao o sebi kakav je bio pre nekoliko godina i bio iznenađen sećanjem na taj neobični lik, smeđ i ravnodušan poput zemlje iz koje je iznikao. Razmišljao je o roditeljima i oni su mu bili nepoznati gotovo koliko i dete koje su stvorili; prema njima je osetio sažaljenje pomešano s udaljenom ljubavlju.

Krajem jesenjeg semestra njegove četvrte godine na univerzitetu, Arčer Sloun ga je jednog dana nakon predavanja zaustavio i pozvao u kancelariju na razgovor.

Bila je zima, a oko univerziteta se slegala vlažna misurijska magla. Čak i pre podneva, tanke grane svibe su treperile od inja, i crna loza što je obmotavala te velike stubove ispred Džesi Hola bila je prekrivena sjajnim i, naspram sivila kame-
na, treptavim kristalima. Stonerov kaput je bio toliko otrcan i iznošen da je odlučio da ga ne nosi ispred Slouna premda je temperatura pala ispod tačke mržnjenja. Drhtao je trčeći po stazi i uz stepenice koje vode u Džesi Hol.

Nakon te hladnoće, toplota u zgradi ga je preplavila. Spoljašnje sivilo je prodiralo kroz prozore i staklena vrata na obe strane dvorane, te je žuti popločani pod sijao svetlije od sivih zraka na njemu, a veliki stubovi od hrastovine i uglačani zidovi presijavali su se iz tame. Čulo se kako se vuku stopala po podu, a žagor glasova beše prigušen prostranošću hodnika; zamućene figure su sporo koračale, spajajući se i razdvajajući, a težak vazduh je upijao miris lakiranih zidova i vlage vune-
ne odeće. Stoner se popeo uz glatke mermerne stepenice do drugog sprata, gde beše kancelarija Arčera Slouna. Pokucao je na zatvorena vrata, čuo glas i ušao.

Kancelarija je bila dugačka i uska, osvetljena kroz samo jedan prozor na samom kraju prostorije. Police, pretrpane knjigama, uzdizale su se do visoke tavanice. Blizu prozora stajao je sto, a za stolom beše dopola okrenuta i ocrtana spram mraka figura Arčera Slouna.

„Gospodine Stonere”, reče Sloun suvo, odignuvši se i pokazavši na stolicu naspram svoje. Stoner sede.

„Pogledao sam vaš dosije.” Sloun je zastao i podigao fasciklu sa stola s ravnodušnom ironijom. „Nadam se da ne zamerate zbog moje znatiželje.”

Stoner je ovlažio usne i premestio se na stolici. Pokušao je da savije velike šake, jednu preko druge, kako bi ih sakrio. „Ne, gospodine”, rekao je hrapavim glasom.

Sloun je klimnuo glavom. „Odlično. Primetio sam da ste započeli studije kao student poljoprivrede i da ste se na drugoj godini okrenuli književnosti. Da li je to tačno?”

„Jeste, gospodine”, reče Stoner.

Sloun se naslonio i posmatrao kvadrat svetlosti koji je dolazio iz malog, visokog prozora. Spojio je prste i okrenuo se prema mladiću koji je nepomično stajao ispred njega.

„Zvanična svrha ovog sastanka jeste da vas obavestim da morate obaviti formalnu izmenu studija, gde ćete naznačiti da napuštate započete studije i izjasniti se za konačni izbor. To je postupak od nekih pet minuta u kancelariji arhive. Po-brinućete se za to, zar ne?”

„Da, gospodine”, reče Stoner.

„Ali pretpostavljam da ste shvatili da to nije razlog što sam vas pozvao. Da li bi vam smetalo ako vas upitam o planovima koje imate za budućnost?”

„Ne, gospodine”, reče Stoner. Pogledao je u svoje šake, koje su se snažno preplele.

Sloun je dodirnuo fasciklu koju je stavio na sto. „Shvatam da ste bili malo stariji od prosečnog studenta kada ste se upisali na univerzitet. Imali ste blizu dvadeset, verujem?”

„Da, gospodine”, reče Stoner.

„U to vreme vaš plan je bio da pohađate studije koje nudi Fakultet za poljoprivredu?”

„Da, gospodine.”

Sloun se naslonio na stolicu i pogledao visoki plafon u tami. Iznenada upita: „I, koji je sada vaš plan?”

Stoner je ćutao. O tome nije razmišljao, nije želeo da razmišlja. Naposletku, s trunkom ozlojeđenosti reče, „Ne znam. Nisam o tome mnogo mislio.”

Sloun zapita, „Radujete li se danu kada ćete izaći iz ovih skučenih zidova u ono što neki nazivaju svetom?”

Stoner se postićeno osmehnu. „Ne, gospodine.”

Sloun je pokazao na fasciklu. „Obavešten sam iz ovih evidencija da dolazite iz porodice farmera. Rekao bih da su vam roditelji farmeri?”

Stoner potvrdno klimnu glavom.

„I planirate li da se vratite farmi kada dobijete diplomu?”

„Ne, gospodine”, reče Stoner, i odlučnost u njegovom glasu ga iznenadi. S čuđenjem je neko vreme razmišljao o odluci koju je iznenada doneo.

Sloun je klimnuo glavom. „Pretpostavio sam da ozbiljan student književnosti *možda* shvati da njegove veštine nisu prikladne za život od zemlje.”

„Neću se vraćati”, Stoner reče kao da Sloun nije govorio. „Ne znam tačno šta ću raditi.” Pogledao je u svoje šake i u njih rekao: „Ne mogu da pojmem da će se tako brzo završiti, da ću napustiti univerzitet krajem godine.”

Sloun kao uzgred reče, „Nema, naravno, nikakve potrebe da odete. Pretpostavljam da nemate sopstvenih sredstava?”

Stoner je odmahnuo glavom.

„Imate odličan prosek na osnovnim studijama. Izuzev...” – podigao je obrve i osmehnuo se – „izuzev obaveznog predavanja iz Engleske književnosti na drugoj godini, imate sve desetke na predmetima s katedre za engleski; ništa ispod devetke na ostalim. Ako biste mogli da se izdržavate godinu dana ili duže pošto diplomirate, mogli biste, siguran sam, uspešno da dobijete master diplomu; posle toga biste mogli držati predavanja dok radite na svom doktoratu. Ako bi vas tako nešto zanimalo.”

Stoner se povukao. „Šta želite da kažete?” upitao je i čuo nešto nalik strahu u svom glasu.

Sloun se nagnuo napred dok mu lice nije došlo skroz blizu; Stoner je video kako crte na dugom, uskom licu mekšaju i čuo kako suvi podrugljivi glas postaje nežan i ogoljen:

„Zar ne shvatate, gospodine Stonere?” upita Sloun. „Zar još uvek ne poznajete sebe? Postaćete predavač.”

Odjednom, Sloun se udalji, a zidovi kancelarije umicahu. Stoner oseti da je izložen otvorenom vazduhu, i čuo je svoj glas koji pita: „Da li ste sigurni?”

„Siguran sam”, reče Sloun nežno.

„Kako možete znati? Kako možete biti sigurni?”

„To je ljubav, gospodine Stonere”, Sloun reče veselo. „Vi ste zaljubljeni. Tako je jednostavno.”

Bilo je tako jednostavno. Bio je svestan da je klimnuo glavom i rekao nešto beznačajno. Potom je izašao iz kancelarije. Osetio je žmarce u usnama, a vrhovi prstiju su mu utrnuli; hodaao je kao u snu, ali veoma svestan svog okruženja. U hodniku se očešao o uglačane drvene zidove, i činilo mu se da oseća toplotu i starost drveta; polako je silazio niz stepenice i čudio se šarama na hladnom mermeru koji kao da mu je izmicao pod nogama. U dvorani su glasovi studenata iz tihog žagora postali razgovetni i izdvajali su se, a njihova lica su bila bliska i neobična i poznata. Izašao je iz Džesi Hola u jutro, i sivilo više nije vladalo nad univerzitetom; pogled mu je skrenuo u stranu i ka nebu, koje je posmatrao kao mogućnost za koju nije imao ime.

Prve nedelje juna 1914. godine Vilijam Stoner je, uz šezdeset drugih mladića i nekoliko mladih dama, primio diplomu Magistra nauka na Univerzitetu u Misuriju.

Kako bi prisustvovali svečanosti, njegovi roditelju su, u iznajmljenim lakim kočijama koje je vukla njihova stara siva kobilica, započeli put dan ranije, prešavši oko šezdeset kilometara od farme, te su kod Futovih stigli ranom zorom, ukočeni od besanog putovanja. Stoner je izašao u dvorište kako bi ih dočekaao. Stajali su jedno uz drugo na svežem jutru i čekali da im pride.

Stoner i njegov otac su se rukovali jednim brzim potezom, ne gledajući jedan drugog.

„Kako je”, reče otac.

Majka je klimnula glavom. „Tvoj otac i ja smo došli dole da te vidimo kako diplomiraš.”

Za trenutak je začutao. Potom je rekao: „Bolje da uđete i doručkujete nešto.”

Bili su sami u kuhinji; otkad je Stoner stigao na farmu, Futovi su navikli na duži san. Ali, ni tada, ni pošto su njegovi roditelji završili s doručkom, nije smogao snage da im kaže za promenu planova, za odluku da se ne vrati na farmu. Jednom ili dvaput je počeo da govori; onda je video njihova smeđa lica što su ogoljena virila iz njihove nove odeće, i pomislio na dugo putovanje koje su prošli i godine tokom kojih su iščekivali njegov povratak. Sedeo je nepomično s njima dok nisu popili kafu, i dok se Futovi nisu probudili i došli u kuhinju. Potom im je rekao da mora ranije da ode do univerziteta i da će ih videti kasnije, na probi.

Lutao je po dvorištu univerziteta noseći crnu odoru i kapu koje je iznajmio; bili su teški i zamarali su ga, ali nije mogao da nađe mesto gde bi ih ostavio. Razmišljao je o tome šta bi morao da kaže roditeljima, i prvi put je shvatio konačnost svoje odluke, i gotovo pozeleo da može da je opozove. Osetio je koliko je nepodesan za cilj koji je tako olako odabrao i osetio privlačnost sveta koji je napustio. Tugovao je za sopstvenim gubitkom, kao i gubitkom svojih roditelja, i čak je u tuzi osetio kako se udaljava od njih.

Nosio je ovaj osećaj gubitka u sebi na svečanim probama; kada je njegovo ime izgovoreno i kada je koračao k bini kako bi primio svitak od čoveka čije se lice krilo iza meke sive brade, nije mogao da poveruje u svoje prisustvo, i rolna pergamenta u njegovim rukama nije imala nikakvo značenje. Mogao je da razmišlja samo o majci i ocu koji su nepomično i nelagodno sedeli u mnogobrojnoj publici.

Kada su se svečanosti završile, odvezao se s njima do Futovih, gde je trebalo da ostanu preko noći i započnu putovanje kući sledećeg dana.

Sedeli su u salonu do kasne večeri. Džim i Serena Fut su bili s njima neko vreme. Džim i Stonerova majka bi povremeno pomenuli ponekog rođaka, a potom uronuli u tišinu. Njegov otac je sedeo razmaknutih nogu na stolici, naslanjajući se napred, širokim šakama stežući kolena. Futovi su se pogledali, zevnuli i izjavili da je kasno. Otišli su u svoju sobu i njih troje je ostalo samo.

Opet je zavladala tišina. Njegovi roditelji, koji su gledali ispred sebe u senke svojih tela, s vremena na vreme bi pogledali postrance u svog sina, kao da nisu želeli da ga uznemiruju u njegovom novom stanju.

Nakon nekoliko minuta Vilijam Stoner se nagnuo napred i progovorio, glasom višim i jačim no što je nameravao. „Trebalo je da vam kažem ranije. Trebalo je da vam kažem prošlog leta, ili jutros.”

Lica njegovih roditelja bila su bezizrazna i mračna pod svetlom lampe.

„Ono što želim reći jeste da se ne vraćam s vama na farmu.”

Niko se nije ni pomerio. Otac reče: „Imaš nešto da dovršiš ovde; otići ćemo izjutra, a ti možeš doći kući za nekoliko dana.”

Stoner je protrljao lice otvorenim dlanom. „Nisam... Nisam to želeo reći. Pokušavam da vam kažem da se neću uopšte vraćati na farmu.”

Njegov otac je šakama stegao kolena i uspravio se u stolici. „Uvalio si se u neku nevolju?”

Stoner se osmehnuo. „Ništa tome slično. Ostajem na fakultetu još jednu godinu, možda dve ili tri.”

Njegov otac je odmahnuo glavom. „Video sam ovog podneva da si prošao. I savetnik je rekao da fakultet traje četiri godine.”

Stoner je pokušao ocu da objasni svoje planove, pokušao u njemu da probudi sopstveni osećaj važnosti i svrhe. Slušao

je kako mu reči izlaze kao iz usta nekog drugog i posmatrao lice svog oca, koji je primao ove reči poput kamena koji uvek iznova prima udarce pesnice. Kada je završio, seo je stežući šake među nogama i povivši glavu. Osluškiavao je tišinu sobe.

Napokon se njegov otac pomeri u stolici. Stoner je podigao pogled. Lica njegovih roditelja se sukobiše s njim; gotovo je zavapio pred njima.

„Ne znam”, reče njegov otac. Glas mu je bio hrapav i umoran. „Nisam mislio da će ovako ispasti. Mislio sam da činim najbolje za tebe kad sam te poslao ovde. Tvoja majka i ja smo uvek radili najbolje što smo mogli za tebe.”

„Znam”, reče Stoner. Nije mogao više da ih gleda. „Hoćete li biti dobro? Mogu da se vratim ovog leta i pomognem. Mogu...”

„Ako misliš da treba da ostaneš ovde i izučavaš svoje knjige, onda to treba da uradiš. Tvoja majka i ja možemo da se snađemo.”

Majka je bila okrenuta ka njemu, ali ga nije gledala. Oči su joj bile čvrsto stisnute; teško je disala, lice joj se uvijalo od bola, a zatvorenim šakama je pritiskala obraze. Stoner je u čudu shvatio da ona plače, duboko i tiho, sa sramotom i nelagodnom onog ko retko jadikuje. Gledao ju je još trenutak; onda se naglo podigao na noge i izašao iz salona. Popeo se uz uske stepenice koje su vodile do njegove sobe na tavanu; dugo je ležao na krevetu i otvorenih očiju piljio u tamu iznad sebe.

Dve nedelje nakon Stonerovog diplomiranja, srpski nacionalista je u Sarajevu ubio nadvojvodu Franca Ferdinanda; i pre početka jeseni rat se raširio čitavom Evropom. Bio je to predmet neprestanog razgovora među starijim studentima; pitali su se o ulozi koju će Amerika odigrati u svoje vreme, i bili su prijatno nesigurni u sopstvenu budućnost.

Ali pred Vilijamom Stonerom ležala je svetla, sigurna i nepromenljiva budućnost. On ju je video ne kao tok događaja i promena i mogućnosti, već kao prostranstvo koje čeka da bude istraženo. Video ju je kao veliku univerzitetsku biblioteku, na kojoj je moguće izgraditi nova krila, u koju je moguće dodati nove knjige i iz koje je moguće odbaciti stare, dok bi njena istinska priroda ostala suštinski nepromenjena. Video je budućnost u instituciji kojoj se posvetio i koju je tako nesavršeno razumeo; zamislio je kako sebe menja u toj budućnost, ali je samu budućnost video kao sredstvo promene, a ne njen cilj.

Pred kraj leta, neposredno pre početka jesenjeg semestra, posetio je roditelje. Nameravao je da im pomogne s letnjim usevima; ali je saznao da je otac zaposlio crnca koji je kao ispomoć na polju radio tiho i naporno, postičući sam za jedan dan gotovo koliko su Vilijam i njegov otac zajedno postizali